

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 3

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 796 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-martda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Экологические и альтернативные заполнители для бетона в условиях Узбекистана.....	10
Акрамов Хуснитдин Ахрарович, Тохиров Жалолиддин Очилович, Самадов Хомид Самандарович	
Investitsion marketingni rivojlantirish asosida mintaqa investitsiya jozibadorligini oshirish	16
Ahmedov Alim Babaniyazovich	
O'zbekistonda yashil budjetlashtirish, energiya samaradorligi va issiqxona gazlari emissiyasi.....	22
Pulatov Dilshod Haqberdiyevich, Qulliyev Ulug'bek Mirzayevich, Mamanov Alisher	
Development of the Digital Economy as a Trigger of the Economic Growth of the New Uzbekistan.....	28
Luiza Sayfullovna Makhmutkhodjaeva, Umarova Shahnoza Akbarovna	
Oliy o'quv yurtlarida matematik statistikani o'qitishning xususiyatlari.....	34
Shamsiyev Damin Najmiddinovich, Aymatova Farida Xo'razovna	
Turizm tadbirkorlikning o'ziga xos xususiyatlari	37
Mardonova Dilafruz Kosimovna	
Oziq-ovqat xavfsizligi ta'minoti: O'zbekistonda mayonez importini notarif tartibga solish va ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish istiqbollari.....	41
Muratova Shohista Nimatullayevna, Nomozov Azizbek Xayrulla o'g'li	
Mamalakatimizga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda qimmatli qog'ozlar bozorining o'rni va roli	46
Akramov Azamat Ramziddinovich	
Mamlakatning iqtisodiy va ekologik rivojlanishida elektromobil sanoatini rivojlantirishning ahamiyati	53
Iminov Mahmudjon Azimjon o'g'li	
Hududiy eksport salohiyatini oshirishning marketing strategiyasi.....	60
Jiyamuratov Rustam Nuridinovich	
Turistik kompaniyalar moliyaviy barqarorligini baholash usullarini takomillashtirish kompaniya moliyaviy barqarorligini ta'minlashning muhim mezonini.....	65
Jo'rayev Behzod Nuraliyevich	
Iste'molchilarni xulq-atvori modellari asosida marketing strategiyalarini shakllantirish.....	70
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	75
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalarning o'rni.....	80
Otajonova Charosxon Polvonquli qizi	
Innovatsion menejment va raqamli transformatsiyalarni joriy etishning metodologik asoslari.....	84
Quldoshev Asliddin Tursunovich	
Strategik boshqaruvda xususiy kapital samaradorligini baholash.....	89
Nasriyeva Zebiniso A'zam kizi, Mavlyanova Dilobar Maxkamovna	
Mintaqalarni innovatsion rivojlantirish istiqbollari tashkiliy tuzilmalarini takomillashtirishni boshqarish yo'llari	100
Xodjamuratova Gulbaxar Yuldashevna	
Meva-sabzavot eksporti barqarorligini ta'minlashning ekonometrik tahlili	105
Shamsiyeva Feruza Muratxodjayevna	
Зарубежный опыт активизации экономической активности домохозяйств.....	111
Бердиев Гайрат Ибрагимович, Маликова Севинч Телман кизи, Люсикиев Артемий Александрович	
The Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth: A Case Study of Uzbekistan.....	116
Abdulla Ibragimov, Keldiyorov Shakhriyor Ilyos O'g'li	

Mintaqada sanoat ishlab chiqarish rivojlanishining kambag'allikni qisqartirishdagi ahamiyati	121
Abdullayev Habibullo Asadulla o'g'li	
Global iqtisodiyot sharoitida islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etishdagi muammolar va yechimlar	125
Abduvosidova Gulandom Abdurashid qizi	
Amerika Qo'shma Shtatlari tajribasida biznes subyektlarini toifalarga ajratish amaliyotining xususiyatlari	131
Akobirova Nodira Najmiddin qizi	
O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlanish yo'llari	135
Axmedova Nafisa Amirddin qizi	
Strategic directions of integration of Uzbekistan into the international hospitality industry	140
Bekmurodova Laylo Tursunmamatovna	
Surxondaryo viloyatida parrandachilikni rivojlantirish ko'rsatkichlarini prognozlash va modelashtirish	144
Bobomuratov Imomqul Islamovich	
Mamlakatimizda chorvachilik mahsulotlarini yetishtirishning hozirgi holati va uning tahlili	149
Talipova Dilfuza Nabiyeвна	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	154
Erkinxojiyev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Analysis of the Influence of Macroeconomic Indicators on State Budget Tax Revenue	158
Meyliev O. R., Gofurova K.	
Mahalliy budjet xarajatlarini hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri	166
Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li	
Influence of Digital Technologies on Economic Growth of the Republic of Uzbekistan	170
Igamberdiyeva Kunduz Ergashevna	
Transmilliy kompaniyalarning tashqi bozorlar uchun marketing strategiyalari va marketing tadqiqotlarini o'tkazish amaliyoti	174
Jo'rayeva Zilola Turobovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari	178
Kamilova Iroda Xusniddinovna	
Korxonalarda inqirozga qarshi moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish	183
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Tijorat banklari faoliyatida onlayn tizimlarining tutgan o'rni va ularning rivojlanishi	188
Raxmataliyev Muzaffar Eshdavatovich	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik faoliyatining ta'sirini baholashning nazariy asoslari	194
Fayziyeva Dilsuz Bahodirovna	
O'zbekiston Respublikasini "yashil" iqtisodiyotga o'tish samaradorligini oshirish	200
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li	
Andijon viloyatida kambag'allik darajasini qisqarishiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlar	214
Musaeva Ziyoda Allayarovna	
O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi eksportida marketing muammolari	218
Musyeva Shoirazimovna, Agzamov Avazxon Talgatovich	
Respublikamizda parranda bosh sonining hozirgi holati va uning istiqbollari	223
Akramova Nargiza Axrorovna	
Menejmentda ishbilarmonlik kommunikatsiyalaridan foydalanishda optimal strategiyalarini qo'llash shart-sharoitlari	227
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Shadiyeva Madina Djaloliddin qizi	
Raqamlashtirish sharoitida innovatsion faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari	231
Nazarova Latofat Toirjon qizi	
O'zbekistonda masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari	235
Nurmuxammedov Matlab Yunusovich	

Davlat aktivlarini samarali boshqarish hamda nazorat qilishni takomillashtirish.....	240
Mirzayev O., Nazarov G'ayrat Olim o'g'li	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	246
O. U. Shomurodov, Z. U. Uroqov, A. T. Ablahatov, A. A. Suyarov, J. S. Urazov	
Methodological Aspects for Branding in Private Schools.....	251
Odilova Sitora Sayfitdin qizi	
Совершенствование процедуры оценки эффективности и результативности расходов государственного сектора.....	256
Олимов Элёр Фазлиддин угли, Искандаров Суннатилло Бахриддин угли	
Logistika xizmatlari samaradorligini oshirishda blokcheyn texnologiyalardan foydalanish	261
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Markaziy Osiyoda energetika bozorini rivojlantirishning kelgusi istiqboli va imkoniyatlari.....	267
Saidov Mash'al Samadovich, Umarova Irodaxon Nuraliyevna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda sug'urta bozorining innovatsion usullaridan foydalanishning konseptual asoslari	275
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Oliy ta'limda boshqaruv strategiyalari va ularni amalga oshirish mexanizmi.....	279
Saidqulova Firuza Farmonovna	
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromadlarini soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari	283
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
O'zbekiston Respublikasidagi mavjud suv resurslarining iqtisodiy holati tahlili	288
Shanazarova Gulyora Baxtiyarovna	
Tijorat banklari kredit risklarini kamaytirish yo'llari.....	294
Tulkinova Maftuna Anvarbek qizi	
The use of Intellectual Systems in the Improvement of the Educational Process Management System in Higher Educational Institutions	303
Umarova Dilfuza Rakhmatilla qizi	
Oliy ta'lim tizimida yangi iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish.....	307
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Global iqtisodiy sharoitida moliyaviy hisobotlar auditida muhimliklarni baholashni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish	311
Xasanova Nasiba Tolliboy qizi	
Qurilish materiallari sanoatida innovatsion klasterlarni tashkil etish istiqbollari.....	314
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
Oliy ta'lim muassasalarida gibril bulut xizmat modelini qo'llash mexanizmini ishlab chiqish	319
Zaripov Bahodir Bobomurod o'g'li	
Роль инвестиций в системе железнодорожного транспорта в Республике Узбекистан	325
Акбарова Лайло Упашевна	
Gidrotexnik inshootlar betonlarini samaradorligini tahlil qilish va oshirish natijalari.....	330
Asqarov B. A., Karimov M. U., Xolmirzayev S.T., Obidjonov J. T.	
Maxsus iqtisodiy zonalar hududiga jalb etilgan investitsiyalar to'g'risida	334
Davlayev G'olib Ashurovich	
Yangi xizmat turi xizmatlar sohasini innovatsion boshqarishning metodologiyasi	337
Djurayeva Dilnoza Davron qizi	
Mintaqalar innovatsion salohiyatini baholashning uslubiy yondashuvlari.....	343
J. A. Ismatullayev, D. X. O'rinov	
Milliy qayta sug'urtalovchilarning xalqaro sug'urta bozoriga kirib borishi va kutilayotgan xavf-xatarlar	348
Jorabayev Jasur Abduraxmanovich	

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tovarlar auditi natijalarini auditorlik hisobotida aks ettirish tartibi	354
Ibragimov M. M., Ergashev O. F.	
Turistik destinatsiyalarni tashkil etish va rivojlantirishning xorijiy tajribalari	358
Karimov Anvar Aktam o'g'li	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	362
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Iqtisodiy xavfsizlikning institutsional tizimini tadqiq etishga uslubiy yondashuvlar.....	367
Mamatov Axmetjon Atajanovich, Allaberganov Zakir Gayibovich	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	373
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlari eksport faoliyatini rivojlantirishning xorij tajribasi.....	380
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Korxonalar raqobatbardoshligini oshirish muammolari va dolzarb vazifalari	386
Musyeva Shoiraz Azimovna	
Устойчивый и инклюзивный рост: взаимосвязь экономического прогресса с социальным равенством и экологическим управлением	390
Нодирбек Холбаев	
Mintaqalarni investitsion jozibadorligini taraqqiyot strategiyasiga ta'sirini statistik baholash.....	396
Nuriddinov Zufar Akbarovich	
Финансирование каракулеводства: преодоление финансовых вызовов в пустынных регионах Узбекистана	402
Нуриллаев Жамолиддин Ярашевич	
O'zbekiston investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish.....	408
Oybek Elmuratov	
Intellectual mulkning iqtisodiy mazmuni va tarixiy rivojlanish bosqichlari	411
Maxmudova Nargiza Davlyat qizi	
Implementation and use of Digital Technologies in Logistics Abstract.....	416
Kushakova Mamura, Koshakova Mukhlisa Surat qizi	
Innovatsion iqtisodiyot tushunchasining mazmun mohiyati	421
Abduqaxorov Bekzod O'tkir o'g'li	
Raqamlashtirish iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshligini oshirish omili sifatida.....	426
Mamajonova Durdonahon Mamaruzi qizi	
O'zbekistonda tashqi savdoni notarif usullar orqali tartibga solishning mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri.....	431
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Инновационные методы переработки горных отходов для экологической устойчивости в Узбекистане	437
Аскарлов Бахтиер Аскарлов, Собирова Мукаддас Хамидуллаева	
Опыт зарубежных стран по стимулированию производства сельскохозяйственной продукции и перспективы внедрения в Узбекистан.....	442
Холиков Сулаймон Уткир угли	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda strategik boshqaruv hisobini tashkil qilishning uslubiy jihatlarini.....	447
Pardayeva Shahnoza Abdinabiyevna	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishni statistik tahlili.....	452
Sayfullayev Siddik Nosirovich	
Sug'urta tashkilotining innovatsion risklarini baholash.....	457
Sattorov Shoxrux Maxmudjon o'g'li	

Kapital bozori rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari	462
Turdiyeva Uzayda Omirbayevna	
Адаптивный искусственный интеллект в управлении человеческими ресурсами	469
Хайдарова Малика Шокирджановна	
Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mablag'lardan samarali foydalanishga xizmat qiluvchi zamonaviy va istiqbolga mo'ljallangan huquqiy asoslarning yaratilganligi to'g'risida	478
Xayriddinov Shuxrat Botirovich	
Investitsiya loyihalariga ta'sir qiluvchi risklarni sifat jihatdan baholash usullarining o'ziga xos xususiyatlari	482
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Tijorat banklari tomonidan investitsion loyihalarni kreditlash tartib va ularni takomillashtirish yo'llari	491
Yunusova Ozoda Anvarjon qizi	
Hududlar iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda soliq salohiyatini oshirishning nazariy jihatlarini	498
E. N. Raximov	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi	504
Avazov Iloxom Ravshanovich	
Inson resurslarini boshqarishning innovatsion usullarini joriy etish vositalarini ishlab chiqish	509
Djuraeva Guzal Shavkatovna	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	513
Erkinxojiev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Korporativ qimmatli qog'ozlar asosida korxonalarni moliyalashtirishning ilg'or xorij tajribalari	517
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
The impact of corporate governance on firm performance and financial stability	524
Muhammadyor Yunusov	
Mintaqalarda kamg'allik darajasini pasaytirish va xorij tajribasidan foydalanish yo'llari	537
Musulmonova Shahlo Nasriddinovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash soliq ma'muriyatchiligini samarali tashkil etish yo'llari	541
Mutalova Dilorom Maxamadjanovna, Kenjaboyeva Nigina	
Iqtisodiy savodxonlik hamda tadbirkorlik qobiliyati o'rtasidagi to'g'ri nisbatdagi bog'liqlik munosabatining fundamental asoslari	544
Tuxtayeva Muyassar Shovkat qizi	
Korxonalarning bankrotlik riskini baholashning xalqaro modellari	550
Umarova Hulkar Umidulloyevna	
O'zbekistonda korxona boshqaruvida kadrlar salohiyatidan foydalanish amaliyotini rivojlantirishning xorij tajribasi	555
Do'stova Aziza Qahramonovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida boshqaruv tizimining xususiyatlari	559
Iroda Majidova	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning muhim xususiyatlari	565
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Shukurov Tohirjon Izzatullo o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing tadqiqotlarini asosiy yo'nalishlari	569
Tuychiyeva Vasila Faxriddin qizi	
“Зелёная экономика” как фактор повышения экономического роста страны	573
Тураева Адиба Икрамовна	
Oilada sarf-xarajatlar samarasiga erishishning muhimligi	580
Xasanov Rustam Rabimovich	
Aholi farovonlik darajasidagi farqlarni tartiblash yo'nalishlari	583
Xasanov Rustam Rabimovich, Turdiyev Zoxidjon Rustamovich	

Совершенствование оценки стоимости объектов недвижимости в Узбекистане на основе зарубежного опыта.....	588
Хомитов К. З., Халилова Л. Ш.	
Mamlakatimizda qishloq xo'jaligida kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ahamiyati.....	594
Choriyeva Nigina Kaxramonovna	
Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish yo'llari	598
Alimbayeva Sevara Alimbayevna	
Yengil sanoatni rivojlanishida Germaniya tajribasi.....	601
F. Jumaniyazova, G'ulomov Ibroxim Rustam o'g'li	
The efficiency of usage of Islamic finance instruments in security market.....	607
Khasanov Umarbek Begmat ugli	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanishning xorijiy tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari.....	613
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini tashkil qilinishining hozirgi holati va muammolari	621
Nutfulloev Tolib G'olib o'g'li	
Mehnat bozorida raqamli texnologiyalardan foydalanish metodologiyasini takomillashtirish	627
Maxammadiyev M. M.	
Ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish sharoitida mahsulot tannarxini optimallashtirish asoslari.....	632
Narzullayeva Gulchehra Salimovna	
Elektron pullarni rivojlantirish yo'llari	636
Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Egamberganov Mirzabek Odilbek o'g'li	
Загрязнение окружающей среды в Узбекистане: проблемы, причины и пути решения	644
Ишонкулова Феруза Асатовна, Шукуров Тимур Умидович	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarini transformatsiyalash modeli orqali takomillashtirish	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
Land Tax Received From Individuals and its Share in the Budget of the Republic of Uzbekistan	656
Hakimov Feruz Khurshid ugli	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyot va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xarajatlar tahlili.....	659
Isaxonova Ruxshona Muzaffar qizi, Sharapova Mashxura Azadovna	
Qurilish xizmatlari ma'lumotlar tizimini takomillashtirish imkoniyatlari.....	665
Nurfayziyev Zayniddin Boymurodovich, Nurfayziyev Elyor Zayniddinovich	
Ipotekali kreditlashni rivojlantirishning xorijiy davlatlar tajribasi va uni O'zbekistonda tatbiq etish yo'llari	670
Turdiyev Shaxriddin Erxonovich	
Suv resurslaridan foydalanishda xorij tajribalari	675
Berdiyev Anvar Abdivaliyevich	
Auditda yetarli va mos dalillarni to'plash tartibi	681
Meliyev Isroil Ismoilovich	
"Yashil" iqtisodiyot konsepsiyasining shakllanishi va rivojlanishi.....	686
Urunbayev Saparbek Samatovich	
Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishning ustuvor yo'nalishlari.....	692
Xolmuradov Raxmatilla Ne'matillaevich	
O'zbekiston mahsulotlarining tashqi bozordagi raqobatbardoshligi xususiyatlari va onlayn platformalar.....	699
Baymuradov Shoxrux Maxmudovich	
Factors affecting investment attractiveness in the global investment landscape.....	704
Otaboev Akhmed Makhsudbek o'g'li, Juliana Juliana, Fazliddin Nasriddinov	

Xalqaro migratsiyaning O'zbekiston mehnat bozori va inson kapitaliga ta'siri.....	709
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Анализ и оценка естественного освещения помещений образовательных учреждений.....	714
Пирмухамедова Шахноза	
Актуальные вопросы укрепления доверия населения к банковской системы Республики Узбекистан...	719
Рузибоева Нилуфар Тулкин кизи	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	725
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Iqtisodiyotni rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etishning afzalliklari va muammolari	730
Axmedova Dilbar Buronovna	
Natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirishda sog'liqni saqlash muassasalarini moliyalashtirishning mohiyati.....	734
Ishmanova Diana Nurmamadovna	
Oziq-ovqat sanoatini tashkiliy-iqtisodiy jihatdan rivojlanti-rishning nazariy asoslari	737
Muxtorova Madina Azamat qizi	
Ipoteka kreditlari sohasidagi islohotlar va kelajakdagi istiqbollar.....	741
A'zamxo'jayeva Nihola Sulaymon qizi	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari	746
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Budjet ijrosini samarali ta'minlashda davlat xaridlarining ahamiyati.....	752
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li, Fayzullayeva Zilola Ravshanovna	
Aholi sog'ligi – milliy boylikning tarkibi va jamiyat taraqqiyotining muhim shartidir.....	763
Djumabayeva Shaira Xalillayevna	
Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari: hisob siyosati.....	769
Rizayev Nurbek Kodirovich, Mamatova Charos Shavkiddinovna	
Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsion muhitning o'rne	778
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna	
Davlat ishtirokidagi korxonalarda korporativ ijtimoiy mas'uliyat ("Rossiya temir yo'llari" OAJ misolida).....	784
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Saidqulov Avazbek Botirqul o'g'li	
Raqamli transformatsiyaning O'zbekistonning investitsion jozibadorligiga ta'siri.....	790
Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Markabayeva Jansaya Aybek qizi	

GLOBAL IQTISODIYOT SHAROITIDA ISLOM MOLIYASI MEZON VA TARTIBLARINI JORIY ETISHDAGI MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Abduvosidova Gulandom Abdurashid qizi

Toshkent moliya instituti doktoranti

Annotatsiya: Maqolada hozirgi davrda dunyo iqtisodiyotida keng o'rin olayotgan islom moliyasining rivojlanishi va uning xalqaro integratsiya jarayonidagi roli o'rganilgan. Bundan tashqari, islom moliya tizimining joriy holati tahlil qilingan va islom moliya institutlari tomonidan taqdim etiladigan mahsulotlar ko'rib chiqilgan. Rivojlanayotgan mamlakatlarda islomiy moliyalashtirishni yanada rivojlantirish bo'yicha mavjud strategiyalar va loyihalar o'rganilgan. O'zbekistonda islom moliyasini rivojlantirish imkoniyatlari va bu borada amalga oshirilishi kerak bo'lgan vazifalar yo'nalishlari belgilab berilgan.

Kalit so'zlar: islom moliyasi, islom banklari, iqtisodiy integratsiya, islom moliya instrumentlari, takoful, sukuk, mubohaba, mudoraba, mushoraka, ijara, salam, istisno, amana, vadia, ribo, maysir, g'arar.

Abstract: The article examines the development of Islamic finance, which currently occupies a wide place in the global economy, and their role in the process of international integration. In addition, the current state of the Islamic financial system is analyzed and the products offered by Islamic financial institutions are considered. The existing strategies and projects for the further development of Islamic finance in developing countries were studied. The opportunities for the development of Islamic finance in Uzbekistan and the tasks that need to be solved in this direction have been identified.

Key words: Islamic finance, Islamic banking, economic integration, Islamic finance instruments, takaful, sukuk, murabaha, mudaraba, musharaka, ijarah, salam, istisna, amana, vadia, riba, maysir, gharar.

Аннотация: В статье рассматривается развитие исламских финансов, которые в настоящее время занимают широкое место в мировой экономике, и их роль в процессе международной интеграции. Кроме того, анализируется текущее состояние исламской финансовой системы и рассматриваются продукты, предлагаемые исламскими финансовыми учреждениями. Были изучены существующие стратегии и проекты по дальнейшему развитию исламского финансирования в развивающихся странах. Определены возможности развития исламского финансирования в Узбекистане и задачи, которые необходимо решить в этом направлении.

Ключевые слова: исламские финансы, исламские банки, экономическая интеграция, исламские финансовые инструменты, такафул, сукук, муробаха, мудараба, мушарака, ижара, саялам, истисна, амана, вадия, риба, майсир, гарар.

KIRISH

Jahonda jadal ravishda ijtimoiy-iqtisodiy sohalar rivojlanayotgan bir davrda moliyaviy sektorlarning o'rni beqiyos. Bu sohani rivojlantirish va yangi manbalar bilan boyitishga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Shu bois hozirda jahonda keng ko'lamda tarqalib va rivojlanib kelayotgan islom moliyasini mamlakat milliy bozorida joriy etishga e'tibor berilmoqda. Islomiy bank modeli dunyoning turli mamlakatlaridagi musulmon va dunyoviy ko'plab tashkilotlar tomonidan muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. Islomiy banklar foyda va xatarlarni taqsimlash tamoyillari bilan birlashtirilgan axloqiy me'yorlari bilan mijozlarni jalb qilmoqda.

Dunyo bo'ylab islom moliya bozori umumiy jahon moliya bozorining 4% ni tashkil qiladi va Xalqaro valyuta jamg'armasi ma'lumotlariga ko'ra, "Butunjahon Islom moliyaviy aktivlari miqdori 4 trillion AQSh dollarini tashkil etadi va yiliga 15-20% ga o'sib bormoqda" ^[1]. Islom moliya tizimini shariatda bayon etilgan asosiy tamoyillarni buzmasdan iqtisodiy faoliyatni amalga oshirishga imkon beradigan moliya institutlari va ular tomonidan foydalanadigan moliyaviy vositalar to'plami sifatida tavsiflash mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Mamlakatimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etish bo'yicha huquqiy bazani yaratish vaqt-soati yetib keldi" ^[2]. Shu munosabat bilan mamlakatimizda Islom iqtisodiyoti va moliyasining nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish uchun zaruriyat vujudga

keldi. Shuningdek, Prezidentimizning “O‘zbekiston–2030” strategiyasi tog‘risidagi PF-158-sonli Farmonida ham ushbu sohani rivojlantirish asosiy maqsadlardan biri ekanligi alohida ta’kidlandi ^[3]. Ushbu strategiyada bank tizimida islohotlarni jadallashtirish, bank xizmatlar bozori hajmini oshirish va sohada raqobatlashni rivojlantirish maqsadida kamida 3 ta bankda islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etish, islom moliyasining qonuniy asoslarini shakllantirish vazifasi belgilandi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Dunyoga mashhur olim Muhammad Taqi Usmoniy o‘zining ilmiy nashrlarida ta’kidlaganidek, islomiy moliya korxonalar va jismoniy shaxslarning shariat yoki islom qonunlariga muvofiq kapitalni qanday jalb qilishini anglatadi. Shuningdek, u ushbu qonun shaklida ruxsat etilgan investitsiyalar turlarini ham nazarda tutadi. Islomiy moliya ijtimoiy mas’uliyatli investitsiyalarning noyob shakli sifatida qaralishi mumkin ^[4].

S.M.Xasan uz-Zaman: islom iqtisodiyoti bu fiqxiy xukmlar va qonun qoidalarning amalga tatbiq etilishi bo‘lib, u insonlarning talablarini qondirish uchun iqtisodiy resurslardan noto‘g‘ri va isrofgarchilik bilan foydalanishning oldini olishi haqida ta’kidlagan ^[5].

O.T.Astanakulov tomonidan olib borilgan tadqiqotlarida dunyo musulmon aholisining soni va daromadlari oshishi, iqtisodiy moliyaviy inqirozlarga nisbatan chidamliligi, islom banklariga, va umuman, islom diniga dunyo xalqlarining qiziqishi va boshqa bir qancha omillar sababidan Islom moliya tizimining ahamiyati kundan-kun oshib borayotganiga alohida e’tibor qaratilgan ^[6].

A.Tursunov o‘z ilmiy ishlarida islom moliyasi keng ko‘lamli moliyaviy mahsulotlar va xizmatlarni o‘z ichiga olgan atama ekanligini ta’kidladi. Ko‘p jihatdan Islomiy moliya mahsulotlari an’anaviy mahsulotlarga o‘xshaydi. Buning ajablanarli joyi yo‘q, chunki ularning asosiy maqsadlari bir xil: pulga muhtoj bo‘lgan kishi tomonidan ishlatiladigan pulga ega bo‘lgan kishi tomonidan investitsiyalarni yengillashtirish ^[7].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mavzuni ilmiy o‘rganish, mantiqiylik, tahlil va tadqiq etish jarayonida tizimli tahlil va ilmiy abstraktsiya kabi usullardan foydalanilgan. Maqolada, islom moliyasi rivojlanishining joriy holati va uning global iqtisodiyot sharoitida tutgan o‘rni, mamlakat milliy iqtisodiyotida islom moliyasini roli va ahamiyatiga mos ravishda ilmiy taklif hamda amaliy tavsiyalar berilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Islom moliya tizimi – islom huquqi, boshqacha qilib aytganda, shariat qonun qoidalari asosida tashkil etish va yuritishga asoslangan moliya tizimidir, ya’ni bu tizimdagi barcha amaliyotlar va operatsiyalar masalan deposit qo‘yish, kredit olish va boshqa barcha amallarni bajarish ham shariat ko‘rsatmalariga mos ravishda olib boriladi.

O‘tgan davr davomida islom moliyasi tizimining hajmi ancha kengaydi. Hozirgi paytda butun dunyo Islom moliya institutlarining soni 700 dan ziyod. 1990-yillarning o‘rtalarida Islom moliya tizimi faqat yaqin Sharq va Malayziyada mavjud bo‘lib, Islom moliyaviy tashkilotlar soni 144 ta, aktivlarining yig‘indisi esa 150 mlrd. AQSh dollari atrofida edi ^[8]. Vaqt o‘tishi bilan Islomiy moliya me’yoriy asosga ega bo‘ldi, natijada Islomiy moliya institutlari, halol fond indekslari va shariat qonunlariga mos keladigan moliyaviy vositalar paydo bo‘lishni boshladi.

Islom moliyasining asosiy tamoyillaridan biri bu riboning depozitlar va qarzlar bo‘yicha foiz shaklida daromad olishdan bosh tortishdir. Ribo (sudxo‘rlilik) – bu, xususan, kreditlar va depozitlar bo‘yicha foizlarni o‘z ichiga olgan har qanday asossiz o‘sish (qo‘shimcha to‘lov) hisoblanadi.

Islom qonunlariga ko‘ra, savdo, ishlab chiqarish, investitsiyalardan daromad olish maqsadida faqatgina real iqtisodiy faoliyat orqali erishish mumkinligi ta’kidlangan. Qimor o‘yinlariga teng faoliyat orqali olingan daromad musulmonlar tomonidan ruxsat etilmagan. Shu munosabat bilan, maysir tushunchasini – arabchadan so‘zma-so‘z tarjima qilganda – “qimor”, tasodif natijasida foyda olish, bunga lotereya o‘yini, derivativlar bo‘yicha foyda olish va moliyaviy bozorlarda ochiqchasiga spekulativ xatti-harakatlarni misol keltirsak bo‘ladi ^[9].

Shuningdek, Islomda sotuvchi egalik qilmaydigan, mavjud bo‘lmagan mol-mulkni sotish bo‘yicha bitimlar taqiqlanadi. Bunda g‘arar “xavf” – shartnoma predmetidagi noaniqlik yoki tasodifiylilikni tushunishimiz mumkin. Kundalik ma’noda, bu dengizda hali ushlanmagan baliqlarni, daraxtda hali pishmagan mevalarni yoki hali tug‘ilmagan buzoqni sotib olish va sotish mumkin emasligini anglatadi. Moliyaviy jihatdan, fyucherslar, opsiya, svoplar va boshqa derivativlar haddan tashqari noaniqlik bilan bog‘liq bo‘lgani uchun katta yoqotishlarni keltirishi mumkin. Shuni ta’kidlash joizki, shariat g‘ararni to‘liq taqiqlamaydi, chunki noaniqlik xavf bilan bog‘liq va xavf har qanday shartnomaning elementidir. Faqat haddan tashqari, asossiz g‘arar joiz hisoblanmaydi.

Islom moliya sanoatining hozirgi holati global moliyaviy xizmatlar bozorida faoliyat yuritadigan islom moliya institutlarining uchta asosiy segmentini – islom banklari, investitsiya fondlari va sukukni ajratib ko‘rsatishga imkon beradi, bu sohaning umumiy aktivlarining 99,6 % tashkil qiladi (1-jadval).

1-jadval: Islom moliya bozori ulushi taqsimoti (2021) ^[10]

Sektor	Jami aktivlar (milliard AQSh dollari)	Ulush (%)	Institutlar soni/ Instrumentlar
Islom bankchiligi	2,765	70%	566
Takaful	73	2%	335
OIFIs	169	4%	778
Sukuk	713	18%	4,426
Islomiy fondler	238	6%	1,903

Islom banki islom moliya sanoatidagi eng yirik sektor bo'lib, uning aktivlari 2,765 trillion AQSh dollari yoki barcha islom moliyaviy aktivlaridan 70 % tashkil etadi. Hozirda 520 dan ortiq islom banklari, shu jumladan "Islomiy darchalar" dunyoning 72 dan ortiq mamlakatlarida o'z faoliyatini olib bormoqda.

Islomiy moliya institutlari o'z mijozlariga odatda ikki guruhga bo'linadigan turli xil moliyalashtirish mexanizmlarini taklif qilishadi:

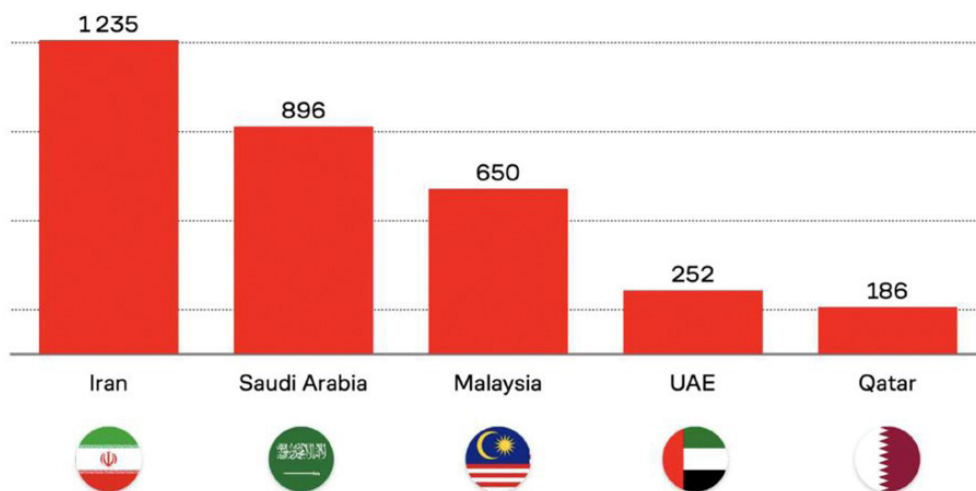
- 1) foyda va zararni taqsimlashga asoslangan shartnomalar yoki investitsiyalarni moliyalashtirish usullari (mudoraba, mushoraka);
- 2) qarz asosida moliyalashtirishga (murobaha, ijara, salam, istisno va sukuk) asoslangan shartnomalar (2-jadval).

2-jadval: Islomiy moliyaviy vositalarining asosiy turlari ^[11]

Vositalar turlari	Tavsifi
Mudoraba (Ishonchli moliyalashtirish)	Sherikchilikning alohida shakli bo'lib, sheriklarning biri mablag' (sarmoya) beradi, ikkinchi taraf sherikchilik doirasida biznesni boshqaradi.
Mushoraka	Mulkiy sherikchilik bo'lib, unda ikki yoki bir nechta shaxs o'z omonatlarini umumiy loyihaga birlashtiradilar va ulushli ishtirok tartibida kompaniyani tashkil etadilar.
Murobaha	Bank yoki boshqa moliyaviy vositachi sotuvchidan mijoz uchun zarur bo'lgan aktivni sotib oladi va uni mijozga to'lov muddatini uzaytirish orqali ustama bilan sotadi.
Bay as-salam (Oldindan moliyalashtirish)	xaridor sotuvchiga kelishilgan tovar qiymatini avvaldan to'laydigan bitim hisoblanib, sotuvchi tovarni ma'lum bir vaqt oralig'ida yetkazib berishni zimmasiga oladi.
Istisno (Islomiy derivativ)	ikki tamon: sotuvchi va xaridor o'rtasidagi oldi-sotdi shartnomasi bo'lib, unga ko'ra xaridor buyurtma bo'yicha qurilishi yoki tayyorlanishi lozim bo'lgan mavjud bo'lmagan tovarni sotib olishga rozilik bildiradi.
Ijara, Ijara val-iqtino (lizing)	Investor mijoz talab qilgan predmetni sotib oladigan va uni o'z mijoziga lizingga beradigan shartnoma. Lizing yakunida ob'yekt ijaraga oluvchiga sotilishi mumkin
Qarzi hasan	(Qaytish asosida moddiy yordam) foizsiz qarz
Amana (Ishonch)	so'zma-so'z "depozit qilingan narsa" degan ma'noni anglatadi. Amaliy islom banklarida omonat pulini anglatadi
Vadia (vakolatli shaxs vazifalarini bajarish)	bitimga binoan, bir tomon ikkinchi tomonga har qanday mulkni saqlash uchun topshiradi.
Takoful (sug'urta)	Islomiy sug'urta
Sukuk ("islomiy obligatsiya")	Mulk bilan ta'minlangan o'rta muddatli qimmatbaho qog'ozlar.

Yuqorida keltirilgan jadvaldan ko'rinib turibdiki, islom moliyasining barcha vositalari sherikchilik asosida yuritiladi hamda foyda va zarar ikki tamon zimmasida bo'ladi. Islom banklari birinchi navbatda savdo, lizing va pullik operatsiyalar hamda investitsiya faoliyati bilan shug'ullanadi. Islom banklari foiz olish maqsadida depozit olish va qarz berishlari mumkin emas. Islom banklari va ularning mijozlari o'rtasidagi munosabatlarning mohiyati turli xil moliyaviy instrumentlar yoki shartnomalarga ko'ra farq qiladi.

Bugungi kunga kelib jahon islom moliya bozorida rivojlanishida Eron, Malayziya, Pokiston, Indoneziya, Arab mamlakatlaridan: Saudiya Arabistoni, Quvayt, Qatar, BAA, Baxrayn hamda Yevropa mamlakatlaridan: Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya, Lyuksemburg, AQSH davlatlari moliya tashkilotlari aktivlari yetarli darajada hissa qo'shmoqda. So'ngi 10-yillikda islom moliyasining yillik o'sish suratlari 15-17% ni tashkil qilmoqda. Quydagi rasmda islom moliya aktivlari bo'yicha dunyoda yetakchi davlatlar keltirib o'tilgan (1-rasm).

1-rasm: Islomiy moliya aktivlari bo'yicha eng yetakchi mamlakatlar 2021-yil (trln. AQSH dollar) ^[12]

Islom moliya bozori aktivlari bo'yicha yetakchilikni Eron, Saudiya Arabistoni, Malayziya, Birlashgan Arab Amirli va Qatar egallab kelmoqda va ushbu davlatlar global islom moliya aktivlarining 88% tashkil etmoqda. Eron Islom moliya institutlarining va Islomiy fondlar aktivlari bazasi bo'yicha eng yirik mamlakat hisoblanadi. Saudiya Arabistoni ikkinchi o'rinni egallab islom banklari aktivlari bo'yicha yetakchilikda kelmoqda. Malayziya esa kapital bozori rivojlanishi hamda sukuk (islomiy obligatsiya) emissiyasi bo'yicha eng yaxshi davlat qatoriga kiradi.

Bugungi kunga kelib, ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar Islom moliya sohasi rivojlanishiga turtki beradigan yangi strategiyalar, keng ko'lamli milliy rejalar va yo'l xaritalarini ishlab chiqmoqdalar. Bunday mamlakatlar qatoriga Saudiya Arabistoni, Malayziya, Pokiston, Indoneziya, Qozog'iston hamda mamlakatimiz O'zbekistonni misol keltirishimiz mumkin (3-jadval).

3-jadval: Rivojlanayotgan mamlakatlarda islomiy moliyalashtirishni yanada rivojlantirish bo'yicha mavjud strategiyalar va loyihalar ^[13]

Mamlakat	Yo'l xaritasi / Strategiya / Lohiya/Dastur	Ko'rib chiqilgan asosiy vazifalar
Saudiya Arabistoni	2030-yilgacha bo'lgan davrda moliya sektorini rivojlantirish dasturi	2025-yil uchun vazifalar belgilandi. Islomiy moliyalashtirish bo'yicha global aktivlarning 22,5 foiz ulushiga erishish vazifasi belgilandi
Malayziya	Moliya sektorining harakat rejasini 2022–2026-yillar uchun	Islom moliya bozorida yetakchiligi orqali moliyaviy resurslarni yanada ko'proq jalb qilish rejasini
Indoneziya	Islom bankchiligini rivojlantirish bo'yicha yo'l xaritasi 2020–2025-yillar uchun	Islom banklarining moliyaviy xizmatlarini yanada takomillashtirish va ommabopligini oshirish
Pokiston	2021-2025-yillar uchun Islomiy bank sohasini rivojlantirish bo'yicha yo'l xaritasi	Huquqiy sohani mustahkamlash, likvidlikni boshqarish tizimini takomillashtirish
Qozog'iston	“Islom moliya Mutaxassisi” Qozog'iston Respublikasi uchun 2020–2025-yillarga mo'ljallangan reja	2025-yilga kelib Islom moliyaviy aktivlar ulushini umumiy hajmda 3-5% gacha oshirish vazifasi qo'yilgan
O'zbekiston	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrda “O'zbekiston-2030” strategiyasi to'g'risida”gi PF-158-sonli Farmoni	3 ta tijorat bankida islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etish, shuningdek, islomiy moliyalashtirish uchun qonunchilik bazasini shakllantirish belgilangan

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Islom taraqqiyot banki guruhi va Arab muvofiqlashtirish guruhi fondlari bilan hamkorlikni yanada kengaytirish va takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qaroriga muvofiq “Trastbank” XAB tashabbusi bilan “Trast Muamalat” MChJ sho'ba lizing kompaniyasi o'z faoliyatini yo'lga qo'ydi.

“Trast Muamalat” lizing kompaniyasining asosiy vazifalaridan biri amaldagi Qonunchilik doirasida “Murobaha (qismlarga bo‘lib to‘lash sharti bilan savdo qilish)” va “ijara (lizing)” samarali operatsiyalarini amalga oshirish orqali moliyaviy xizmatlarni kengaytirish strategiyasini amalga oshirish, shuningdek, xalqaro islom moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirishdan iborat.

“Trastbank” ning Islom taraqqiyot banki (ITB) guruhi bilan ko‘p yillik muvaffaqiyatli hamkorligi “Trast Muamalat” MChJga Xususiy sektorni rivojlantirish bo‘yicha Islom Korporatsiyasining moliyalashtirish liniyalarini jalb qilish imkonini yaratdi. Bundan tashqari, rivojlanishning ushbu bosqichi kompaniyani jismoniy shaxslar, kichik va o‘rta biznes loyihalarini moliyalashtirishga, ularning faoliyatini kengaytirishga va yangi ish o‘rinlari yaratishga turtki bo‘ladi.

“Trastbank” XAB va XSRIK o‘rtasidagi hamkorlik 2018-yilda boshlangan bo‘lib, bugungi kunga qadar jalb qilingan liniyalarning umumiy hajmi 37 million AQSH dollarini tashkil etmoqda ^[14].

O‘zbekistonda hozirgi davrda Islom moliyaviy xizmatlar bilan bir qator tashkilotlar o‘z faoliyatlarini yuritib kelmoqdalar, shu qatorda Islom taraqqiyot bankining ICD kompaniyasi tashkil qilgan “Taiba Leasing” kompaniyasi, “Uzbek Leasing International”, “Trust muamalat” kabi lizing kompaniyalari mijozlarga islomiy ijara hamda murobaha xizmatlarini taqdim etib kelmoqda. Undan tashqari mamlakatimizda 4 ta sug‘urta kompaniyalari shariat talablariga javob beruvchi islomiy sug‘urta xizmatlarini ko‘rsatishni boshlashdi, bunga misol qilib “Apex Takaful”, “Uzaro Yordam”, “Asl Takaful” (“TEMIRYO‘L SUG‘URTA” AJ tomonidan tashkil etilgan) hamda “Gross Takaful” tashkilotlarini keltirishimiz mumkin. Ayni vaqtda respublikamizning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy sohalarida jiddiy islohotlar olib borilayotgani, monetar siyosat va bank-moliya tizimida ulkan o‘zgarishlar bo‘lib turgan zamonda islom moliyasini joriy qilish masalasini bugungi kun tartibiga kiritilsa, maqsadga muvofiq bo‘lar edi. Mahalliy tadbirkorlar bilan moliya-investitsiya masalalari bo‘yicha yaqindan ishlaydigan mutaxassislar fikricha, islom moliyasi va Islomiy bank faoliyatiga mamlakatimizda qiziqish va talab katta ekanligini ko‘rishimiz mumkin (2-rasm).

2-rasm: O‘zbekistonda Islomiy moliyaviy xizmatlarga bo‘lgan talab ^[15]

Natijalardan ko‘rinib turibdiki, to‘g‘ridan to‘g‘ri va onlayn shaklda o‘tkazilgan so‘rovnoma biznes subyektlarining 35%, jismoniy shaxslarning 65% diniy qarashlari sabab an’anaviy bank kredit xizmatidan foydalanmasligini bildirgan. Ishtirokchilarning 45% va 55% O‘zbekistonda islom moliya muassasalari ish boshlasa yoki islom moliya xizmatlari taklif etilsa, uni tanlashga tayyor ekanligi ma’lum qilganlar.

O‘zbekiston aholisining 93% yuqori qismi Islom diniga e’tiqod qiladi va e’tiqodi tufayli 15-20% yaqin aholi an’anaviy kreditlash tizimidan foydalanmayapti. 2020-yil boshida Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi doirasida “O‘zbekistonda islomiy moliya mahsulotlari tahlili” bo‘yicha amalga oshirilgan tadqiqot va uning doirasida o‘tkazilgan so‘rovnoma natijalariga ko‘ra, bank kreditlaridan foydalanmaslikning asosiy sabablari sifatida avvalambor, diniy qarashlar, kreditlar bo‘yicha yuqori foiz darajasi va kredit taqdim etish jarayoni murakkabligi ko‘rsatilgan bo‘lib, agar mamlakatda islom moliya muassasalari tashkil etilsa, yuqoridagi so‘rovnoma ishtirok etgan qatnashuvchilarning aksariyati ushbu muassasa xizmatlaridan foydalanishlari mumkinligini ta’kidlaganlar. Hatto, an’anaviy banklar ham O‘zbekistonda islom moliya muassasalari tashkil qilish, moliya tarmog‘ida halol va shaffof raqobat yuzaga kelishi, natijada mamlakatga sarmoyalar oqimi o‘sishi va diversifikatsiyasiga olib kelishi haqida o‘z fikrlarini bildirganlar.

O‘zbekistonda islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etishdagi afzalliklar va imkoniyatlar quyidagicha keltirilgan:

1. Xorijdan kelayotgan investitsiyalar hajmini oshirish va diversifikatsiyalash;

2. Bank tarmog'ida halol va shaffof raqobat muhitini yaratish hamda bank tizimi aktivlarini diversifikatsiyalash imkoniyatini yaratish;
3. Aholi va biznes vakillari ixtiyorida bo'lgan bo'sh pul mablag'larini iqtisodiyotga jalb qilish va ushbu mablag'larning iqtisodiyotdagi maksimal ishtirokini ta'minlash;
4. Mamlakat kapital bozorini takomillshtirish;
5. Yangi ish o'rinlarini yaratish;
6. Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish orqali, moliya bozoridagi faolligini oshirish;
7. Islom moliya xizmatlari sanoatini rivojlantirish orqali mamlakatda infratuzilmani muvofiqlashtirish va yangilash;
8. Kambag'allikka qarshi kurashish orqali davlat dasturini amalga oshirishga hissa qo'shish;
9. Yangi yo'nalishda mutaxassislar tayyorlash imkoniyatini yaratish.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, mamlakatimizda islom moliya tizimining an'anaviy moliya tizimi bilan o'zaro integratsiyasini ta'minlash orqali moliya bozorida raqobat muhitini yanada oshirish va iste'molchilar talablarini qondirishda islom moliya mahsulotlarini, xususan, an'anaviy banklar amaliyotiga joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, islomiy moliyalashtirish O'zbekiston iqtisodiyoti uchun yangi yo'nalish bo'lib, unga biznes tarafdin ham, aholi tomonidan ham ehtiyoj mavjud. Muqobil moliyalashtirish mahsulotlarining paydo bo'lishi aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanishga bo'lgan imkoniyatlarini kengaytirishga yordam beradi. Lekin mavjud kutishlar Islomiy moliyalashtirish sohasida ehtimoliy mijozlarning tajribasi va bilimi yo'qligi sababli hamda bank va moliyaviy qonunchilikning yetarli darajada takomillashmagani bois, jiddiy tarzda buzib ko'rsatishi mumkin. Musulmon mamlakatlarda shariat me'yorlarining bir xilda talqin etilmasligi, islomiy moliyalashtirish sohasida malakali mutaxassislarning yetishmovchiligi sharoitida islomiy moliyaviy mahsulotlarni tartibga solish bilan bog'liq xatarlar ham mavjud. O'zbekiston Islom moliya sohasi uchun juda istiqbolli davlatdir, chunki aholi-sining asosiy qismi musulmon bo'lib, kelajakda nafaqat Markaziy Osiyoda, balki dunyoda ham Islom moliya markaziga aylanishiga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. ICD – Refinitiv Islamic Finance Development Report 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. <https://president.uz/uz/lists/view/4057>.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11 sentabrdagi "O'zbekiston-2030" strategiyasi tog'risida" gi PF-158-sonli Farmoni. lex.uz/docs/-5371091.
4. Muhammad Taqi Usmani "an Introduction to Islamic finance" Study guide. 2021 y. page 6.
5. R.I.Bekkin "Islom iqtisodiy modeli va zamon": "O'zbekiston" NMIU, 2019 y. 19 bet.
6. Astanakulov O. Islom moliya asoslari: taraqqiyot bosqichlari, istiqbollari. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. №5, sentabr-oktabr, 2021-y.
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/islom-moliyasi-va-banki>.
8. Astanakulov O. Islom moliya asoslari: taraqqiyot bosqichlari, istiqbollari. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. №5, sentabr-oktabr, 2021-y.
9. Grira, J., & Labidi, C. (2021). Banks, Funds, and risks in islamic finance: Literature & future research avenues. Finance Research Letters, 41, 101815. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101815>.
10. ICD – Refinitiv Islamic Finance Development Report 2022.
11. Muallif tomonidan o'rganilgan ma'lumotlar asosida tuzilgan.
12. ICD – Refinitiv Islamic Finance Development Report 2022.
13. Muallif tomonidan o'rganilgan ma'lumotlar asosida tuzilgan.
14. https://trustbank.uz/uz/press_center/news/trastbank-xab-va-xususiy-sektorni-rivojlantirish-bo-yicha-islom-korporatsiyasi-o-rtasida-kelishuv-im.
15. Analysis of Islamic Financing Instruments in Uzbekistan" – UNDP Survey conducted in 2020.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.